

BOGUSŁAW GEDIGA

WYNIKI PRAC WYKOPALISKOWYCH NA OSIEDLU OBRONNYM KULTURY ŁUŻYCKIEJ WE WROCŁAWIU-OSOBOWICACH W 1964 ROKU

W maju i czerwcu 1964 roku były prowadzone dalsze badania wykopaliskowe na jednym z dwóch osiedli obronnych położonych we Wrocławiu-Osobowicach¹, a znanym w literaturze jako „okopy szwedzkie”. Także w tym roku prace badawcze na omawianym obiekcie były prowadzone przez Katedrę Archeologii Polski Uniwersytetu Wrocławskiego oraz przez Zakład Archeologii Śląska IHKM PAN we Wrocławiu².

Tegorocznymi pracami wykopaliskowymi objęto teren występowania resztek wału obronnego oraz teren osady. Jeden wykop, oznaczony jako III, długości 30 m i szerokości 3 m, został usytuowany po linii północny wschód—południowy zachód, na terenie części osadniczej (ary 185, 207, 229, 251). Tego typu wykopów planujemy wykonać kilka w najbliższych latach, zarówno wzdłuż, jak i wszerz osiedla, w celu uzyskania pewnego rezeznania w kształtowaniu się zasiedlenia na tym obiekcie. Wykop III został w omawianym sezonie wykopaliskowym doprowadzony do calca. W efekcie uzyskaliśmy pełny przekrój stratygraficzny na tym odcinku osady, kilka obiektów stałych oraz większą ilość materiału, w tym głównie ceramiki. Układ warstw nie był tu jednolity. Na przestrzeni ok. 10 m (ar 185, dz. c, oraz ar 207, dz. b), licząc od północno-wschodniego końca wykopu, stwierdzono wyjątkowo głębokie zaleganie warstwy kulturowej. Poniżej kilkucentymetrowej warstwy próchnicy leśnej zalegała warstwa sypkiej, jasnobrazowej ziemi z niewielką ilością piasku. Warstwa ta, o przeciętnej miąższości 0,40 m, zawierała w swojej górnej partii dużo materiału nowożytnego oraz niewielką ilość ceramiki kultury łużyckiej. W partii dolnej ilość ceramiki nowożytnej była już znacznie mniejsza, natomiast więcej występowało ceramiki kultury łużyckiej. Poza ceramiką omawiana warstwa zawierała trochę kości. Poniżej warstwa kulturowa dość wyraźnie zmienia swoją konsystencję. Staje się bardziej tłusta i prawie czarna. Również znacznie wzrasta ilościowo jej zawartość kulturowa. Warstwa ta wyklinowuje się na pograniczu działek c i b na arze 207 i miąższość jej kształtuje się w granicach 0,40—0,90 m, przy czym najgłębiej sięga ona w stronę północno-wschodniego krańca wykopu na arze 185. Jedynie w najniższej partii w pobliżu calca zawartość kulturowa

¹ B. Gediga, *Badania osiedla obronnego kultury łużyckiej we Wrocławiu-Osobowicach w 1963 roku*, „Spraw. Arch.”, t. 17: 1965, s. 114—118.

² W badaniach pod ogólnym kierownictwem naukowym doc. dr H. Cehak-Hońbubowiczowej brali udział: dr B. Gediga, mgr R. Wadowski, L. Niedźwiedzki oraz A. Szczodrak.

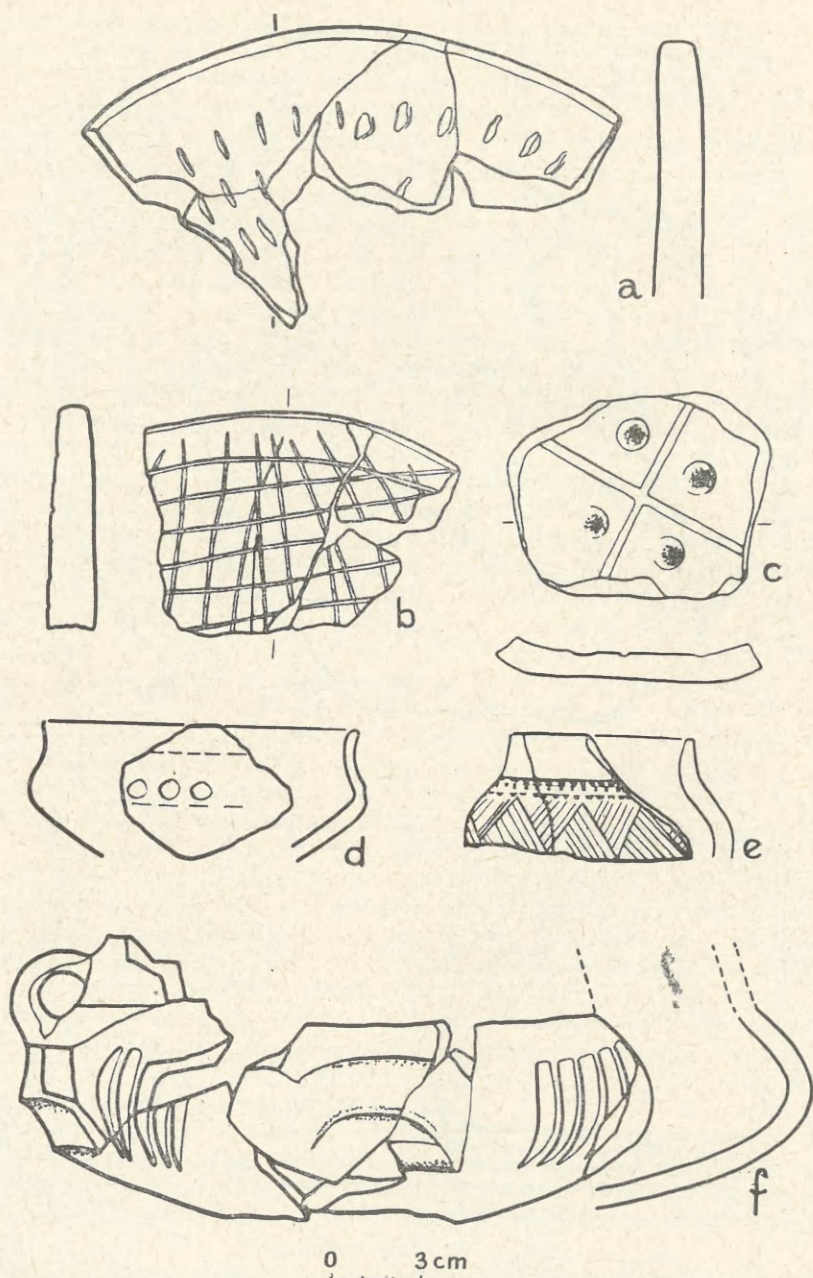
ulega znacznemu zmniejszeniu. Główną masę materiału stanowi ceramika, poza tym wystąpiła w niej także stosunkowo duża ilość kości oraz trochę polepy. Na arze 185 na calcu pod scharakteryzowaną warstwą wydzieliły się jeszcze trzy niegłębokie jamy (głęb. 0,30—0,50 m, średn. 0,60—1,20 m). Na samym północno-wschodnim krańcu wykopu wystąpiło na głębokości 0,90 m palenisko. W celu odsłonięcia tego obiektu w całości poszerzono wykop na sąsiednią działkę b aru 185 oraz działki a i d aru 186. Odkryte palenisko (ryc. 1) przedstawiało się w kształcie stosunkowo regularnego, kolistego wieńca kamieni o średnicy $2 \times 2,25$ m. Płaszczyzna otoczona kamieniami była wyłożona gliną, przy czym w lepszym stanie zachował się jedynie niewielki fragment tej glinanej przepalonej płaszczyzny. W rejonie wspomnianego paleniska zwarta warstwa kulturowa sięgała do głębokości 1,60 m licząc od powierzchni.

Ryc. 1. Wrocław-Osobowice. Odsłonięte palenisko na wykopie III

Fot. A. Szczodrak

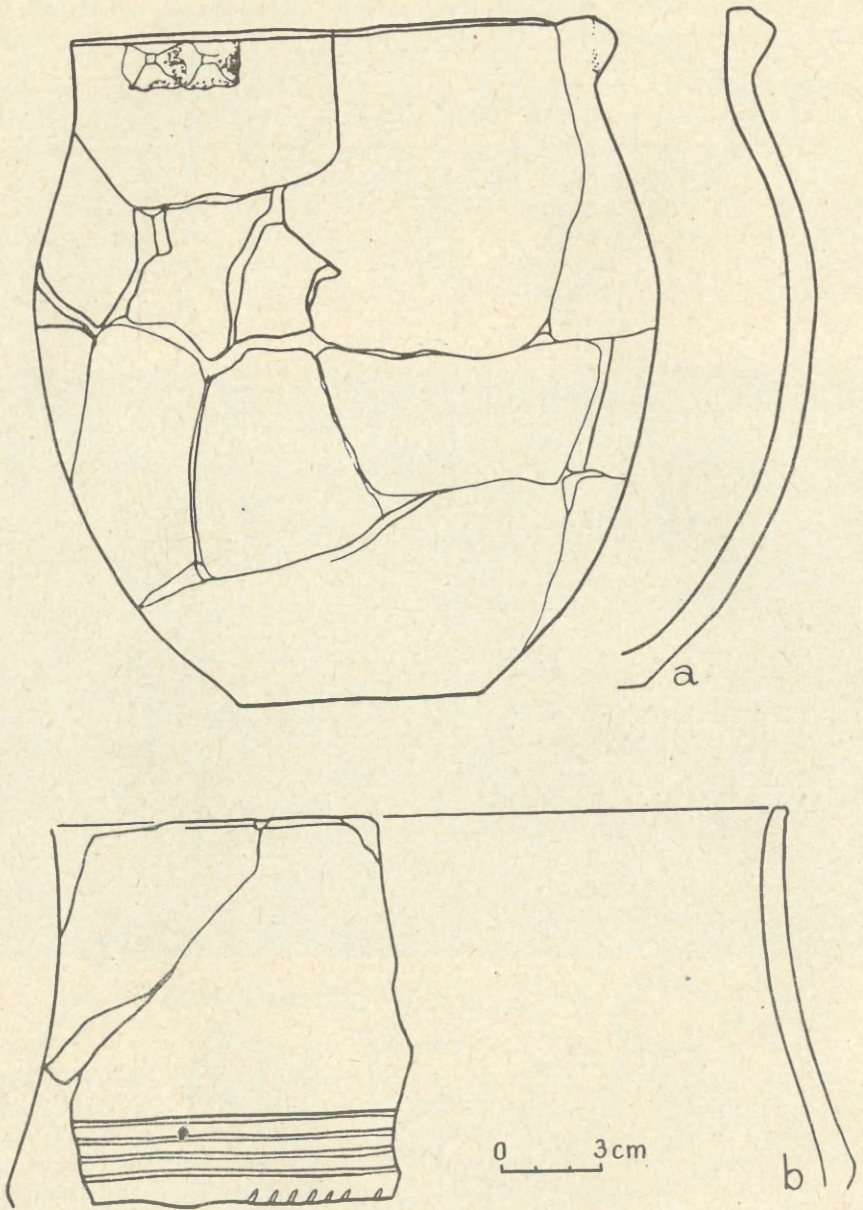
Na pozostałej części wykopu trzeciego w stronę południowo-zachodnią (ary 207, dz. c; 229, dz. b, c; 251, dz. b) warstwa kulturowa zalega znacznie płycej. Calec występuje tam przeciętnie na głębokości od 0,40 (ar 207, dz. c) do 0,80 m (ar 251, dz. c). Na całym tym odcinku stwierdzono cztery dość nieregularne zagłębienia warstwy kulturowej w calec. Trudno w tej chwili przyjąć, iż mamy w tych wypadkach do czynienia z obiektami stałymi związanymi z osadnictwem kultury łużyckiej na tym terenie. Zagłębienia te (jamy?) są stosunkowo nieregularne i bardzo płytkie (licząc od pojawienia się calca głębokość ich wynosi ok. 0,20 m). Również tutaj, w górnej warstwie, występuje stosunkowo dużo ceramiki nowożytej, poniżej natomiast niemal wyłącznie ceramika kultury łużyckiej. Zwraca też uwagę fakt, iż zawartość kulturowa eksplorowanej warstwy na omawianym obecnie odcinku wykopu trzeciego była znacznie mniejsza niż na odcinku poprzednio scharakteryzowanym (ar 185).

Ryc. 2. Wrocław-Osobowice:

a-b — fragmenty talerzy krążkowych; c — fragment dna naczynia zdobionego wewnątrz; d — fragment kubka; e-f — fragmenty dwóch czarek

Rys. W. Hadyńska i I. Tołkin

Ryc. 3. Wrocław-Osobowice:

a — garnek beczułkowaty; *b* — fragment dwustożkowej wazy

Rys. W. Hadyńska

Na wale kontynuowano eksplorację rozpoczętego w roku ubiegłym wykopu o powierzchni 32 m². Został on usytuowany w bezpośrednim sąsiedztwie wykopu, na którym w roku 1962 odsłonięte zostały resztki konstrukcji wału. Na wykopie tym spodziewaliśmy się uchwycić dalsze fragmenty konstrukcji i tym samym uzyskać pewniejsze dane dotyczące budowy wału. Niestety tych oczekiwanych wyników nie osiągnięto. Resztki konstrukcji były zachowane bardzo źle. Odkryto jedynie dwie większe części spalonej belki, a poza tym jedynie w samym rozsypaniu i gliniastym jądrze wału występowały większe kawałki spalonych belek. Układ stratygraficzny tego odcinka był mniej więcej podobny do odsłoniętego w roku 1962³, jedynie na kilku niewielkich fragmentach był on zakłócony nowożytnymi wkopami. W rezultacie eksploracji nawarstwień na omawianym odcinku uzyskano większą ilość materiału ceramicznego. W przeważającej mierze są to jednak bardzo małe fragmenty. W sumie jednak szczegółowa analiza tego materiału pozwoli na wysunięcie pewniejszych wniosków, dotyczących chronologii urządzeń obronnych osiedla obronnego na Osobowicach. W tej chwili przeprowadzony przegląd materiału z tego odcinka badań pozwala stwierdzić, że mamy do czynienia z ceramiką V okresu epoki brązu i okresu halszackiego.

W materiale ceramicznym spotykamy analogiczny jak w latach ubiegłych zestaw form naczyń. Najliczniejsze są fragmenty dwuuchych, beczułkowatych i jajowatych garnków, wykonanych z gliny schudzonej średnio- i gruboziarnistą domieszką (ryc. 3). Liczne są także fragmenty grubościennych, dużych naczyń zasobowych, waz dwustożkowatych oraz baniastych z wyodrębnioną szyjką, w tym także fragmenty czarne, wyswiecane. Oprócz tego wyróżniono fragmenty czarek, głównie baniastych, z wyodrębnioną szyjką, często zdobione grupami pionowych żłobków i dołkami oraz półkolistymi listewkami plastycznymi i guzeczkami (ryc. 2). Liczne także fragmenty mis pochodzą przeważnie od form z prostym brzegiem, lekko zagiętym do środka, z brzegiem skośnie żłobkowanym oraz z brzegiem wyodrębnionym i wywiniętym. Dalsze rodzaje naczyń, reprezentowane w materiale ceramicznym, to kubki baniaste z wyodrębnionym brzegiem (m. in. ornamentowane), półkuliste z wystającym ponad brzeg taśmowatym uchem oraz fragmenty czerpaków. Wreszcie należy podkreślić, że w materiale również z tegorocznych badań stwierdzono występowanie licznych fragmentów talerzy krążkowych. Większość z nich była pokryta po jednej stronie nakłuciami paznokciowymi, część natomiast żłobkami (ryc. 2). Wśród ornamentowanych fragmentów ceramiki na uwagę zasługują dno naczynia zdobione od wewnątrz żłobkami tworzącymi znak X oraz czterema dołkami (ryc. 2). Ponadto spotykamy także podobne do znanych z lat ubiegłych małe krążki, wykonane przeważnie z fragmentów naczyń. Prace tegoroczne przyniosły także dosyć rzadkie jak dotychczas na Śląsku stwierdzenie występowania ceramiki malowanej w materiale z osad.

Przedmioty metalowe z brązu i żelaza to przeważnie małe fragmenty, których funkcję dość trudno ustalić. Z przedmiotów brązowych wymienić jedynie można mały grocik z zadziorami (ryc. 4). Ceramika z terenu osady (wykop III) pozwala na ustalenie chronologii na czas od IV okresu epoki brązu do okresu halszackiego włącznie.

Cenne i godne zasygnalizowania tutaj są wyniki analizy materiałów kostnych, przeprowadzonej przez doc. dr. K. Myczkowskiego z wszystkich lat badań na omawianym osiedlu (łącznie rozpoznano około 770 kości). Z analizy tej wynika, że

³ B. Gediga, *Badania wykopaliskowe na terenie osiedla obronnego kultury łużyckiej we Wrocławiu-Osobowicach w 1962 roku*, „Spraw. Arch.”, t. 16: 1964, s. 60, ryc. 1.

98% kości pochodzi ze zwierząt domowych. Pozostałe to kości zwierząt dzikich (dzik, jeleń, zając), ptaków i skorupy małży skójki. Wśród kości zwierząt domowych najczęściej reprezentowane są kości bydła (około 57%), przy czym przeważają kości osobników starych (około 79%). Dalszą grupę stanowią kości świni (około 17%) i w tym wypadku są to również głównie kości osobników starych (około

Ryc. 4. Wrocław-Osobowice. Brązowy grocik z zadziorami

Fot. A. Szczodrak

73%), dalej kości owcy (około 15%) i tu kości starych osobników jest około 83%. Kości konia stanowią ponad 10%. Kości bydła reprezentują zwierzęta dwojakiego wzrostu: bydła krótkorogiego i bydła dużego (względnie osobników męskich bydła krótkorogiego). Szczątki świń odpowiadają kościom świń małych. Kości konia odpowiadają kościom dzisiejszych koników średnich.

Te wyniki należy uznać za bardzo cenne, są one bowiem w zasadniczych danych zbieżne z uzyskanymi z analizy materiału kostnego z nawarstwień „łużyckich” z Niemczy Sl., pow. Dzierżoniów. Są to więc pierwsze większe materiały dające pewne podstawy do wniosków w zakresie gospodarki hodowlanej. Z faktu, że zabijano przeważnie osobniki stare, wynika, iż gospodarka ta była dosyć zaawansowana w rozwoju, że gromadzono zapasy żywności dla zwierząt na zimę i zabijano je, np. bydło, po dłuższym okresie eksploatacji za życia.

*Zakład Archeologii Śląska
IHKM PAN we Wrocławiu*

BOGUSŁAW GEDIGA

RESULTS OF EXCAVATIONS ON A FORTIFIED SITE OF THE LUSATIAN
CULTURE AT WROCLAW—OSOBOWICE, IN 1964

In 1964 the Department of Archaeology at the University of Wrocław and the Centre for the Archaeology of Silesia at the Institute of the History of Material Culture, Polish Academy of Sciences, in Wrocław, continued excavations on the

fortified site of the Lusatian culture at Wrocław—Osobowice. The site is commonly known as "Swedish trenches".

Two cuttings have been laid out — one on the habitation site, the other across the rampart.

In the first cutting (cutting III) the primary ground has been reached. The thickness of the culture layers averaged between 0,40 and 0,80 m. Only in the north-eastern corner of the cutting the layer was much thicker (up to 1,60 m). It is probable that it contained a permanent feature of yet undefined function. That section has produced an exceptionally large and regular hearth surrounded by stones. It measured 2 by 2,25 m (fig. 1).

The second cutting laid out near the remains of defensive constructions disclosed in 1962 has yielded only small fragments of two charred and badly preserved beams. Besides, the clay core of the rampart comprised large pieces of charcoals probably derived from the destroyed constructions.

As shown by finds, the site under discussion was inhabited from Bronze Age IV until the end of the Hallstatt period, while the date of the defensive construction probably covers Bronze Age V and the Hallstatt period. From the analysis of skeletal material, performed by K. Myczkowski, it follows that the bones of domestic animals account for 98%. They include bones of cattle (57%), pig (17%), sheep (15%) and horse (10%). Wild animals were represented by boar, deer, and hare. Bones of birds and mussel shells were also found. It is interesting to note that the bones of domestic animals are mostly derived from old specimens (80%).